

DE PEDAGOOG 02

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 17 - JUNI 2016

Verboden vruchten

Achttienplussers en
jeugdhulp: 10 tips

Opgroeien in armoede

De casus van peuter
Isa en haar TOS

Pedagogen &
evidence-based
werken

Peuk

'Ik kom je niet opzoeken in het ziekenhuis', dreigde mijn moeder soms als ik een sigaret opstak. Het maakte geen indruk. Gezondheidsargumenten boeien pubers niet. Die zeggen: 'Kanker? Tegen de tijd dat ik dat krijg, moet ik toch wel dood'.

Mijn eerste peuk was letterlijk een peuk. Een hele lange. Gevonden op de vensterbank in het tekenlokaal van de middelbare school. Tijdens de les mochten leerlingen roken, vanaf de vijfde klas. De tekenleraar was een pijproker. Ik zat in de tweede. 's Middags na schooltijd stak ik 'm op, thuis in de achtertuin. Mijn hoofd zwol op tot een grote ballon en de rest van mijn lichaam schrompelde ineen. Daarna schrompelde mijn hoofd ineen tot een erwte en zwol de rest op. Zo golfde het nog een hele tijd op en neer. Ik tuimelde bijna in de sloot.

Roken bleek een kwestie van doorzetten. Op school waren de shagrokers mijn grote voorbeelden. Vierdeklassers met lange haren, valse spijkerbroeken en bloemetjesjurken. De vrijbuiters, in mijn ogen. Niet-rokers zag ik als tutjes en bollebozen, keurig en fantasieeloos gekleed. De aangepasten. Daar wilde ik echt niet bijhoren.

Verslavingsonderzoeker Rutger Engels zegt in het omslaginterview dat hij zo blij is dat de acceptatie van roken de laatste decennia is veranderd. Niet-roken is de trend. Jongeren die er al mee beginnen, doen dat op steeds latere leeftijd. Rutger Engels heeft helemaal gelijk. Hoe ouder je wordt, hoe minder je een sigaret nodig hebt om je te manifesteren. Waarom zou je er dan nog mee beginnen? Heb je roken eenmaal geleerd, dan hang je.

Ondanks prijsverhogingen van tabak, verbanning uit cafés en restaurants, de gezondheidsargumenten die inmiddels wel boeien, is stoppen met roken nog steeds niet gelukt. Mederedactielid Marja Cozijn toverde bij mijn laatste poging tot 'eentje per uur' een cartoon tevoorschijn op haar telefoon. Een man met een levensgrote sigaret in zijn armen. Onderschrift: Ik rook er nog maar eentje per dag.

Annemiek Haalboom
Hoofdredacteur *de Pedagoog*

28

'Opvoeden is een spiegel voor jezelf'

Frank Bluiminck, pagina 28

4

Coverfoto: *Bezoekster Frisfeest in Haarlem, Joost van den Broek/HH*

4 **Verboden vruchten**
Drank, drugs & jongeren. Interview met verslavingsonderzoeker Rutger Engels en voorlichters Ninette van Hasselt en Gisèle Hoevenaars

12 **Klaar voor 18 jaar**
Wat als jeugdhulp stopt bij 18-plus?
Tien tips van jongeren zelf

16 **Geen vakanties, geen verjaardagsfeestjes, geen nieuwe voetbalschoenen**
Opgroeien in armoede

20 **'Onze Isa heeft een TOS'**
Hoe peuter Isa en haar ouders elkaar leren verstaan

32 **De *evidence-based* pedagoog**
Over de waarde van bewezen effectieve interventies

12

24

rubrieken

10 Onderzoeksnieuws

11 Hier doe ik het voor:
Karin Stokvis

15 Column Stijn Sieckelink

19 Gegrepen: *Mamma?*

23 Gastcolumn: Marlies Verhelst

24 Promovendus Sanne Hissel

27 Juridische en beroepsethische vragen

28 Vijf vragen aan Frank Bluimink

30 Pas verschenen

36 Studenten & starters

37 NVO-lid: Yousra Rayhi

38 Ledennieuws

40 Op de werkvloer: Ellen Noordhof

32

Verboden vruchten

Waarom gaat de ene jongere veel roken en drinken en de andere niet? Rutger Engels (47) doet al jarenlang onderzoek naar de beginfasen van verslaving. Bij de Radboud Universiteit richtte hij er een echt 'barlab' voor in. Dat veel jeugdhulpverleners handelingsverlegen zijn over het middelengebruik door hun cliënten, begrijpt professor Engels helemaal. 'Dat zullen ze helaas nog wel even blijven.'

'Roken is alleen buiten toegestaan op de daartoe aangegeven plekken', waarschuwt een briefje bij de ingang van het Trimbos-instituut in Utrecht. De werkkamer van Rutger Engels is op de eerste verdieping. Hij is er vier dagen per week te vinden en werkt één dag bij de universiteit. Tot februari van dit jaar was dat de Radboud Universiteit. In Nijmegen was Rutger Engels hoogleraar orthopedagogiek en deed bijna vijftien jaar lang onderzoek naar de beginfasen van verslaving bij jongeren. Vooral op het gebied van alcohol, tabak en softdrugs. Als leider van een internationale onderzoeksgroep deed hij baanbrekend werk, met name

over de invloed van ouders op het alcoholgebruik van hun kinderen. Die bleek veel groter dan altijd werd gedacht.

Het onderzoek leidde tot een verandering in de publieke opinie - jonge pubers een biertje schenken of een glaasje wijn aanbieden, is misschien toch niet zo'n goed idee - en droeg bij aan de wetswijziging in 2014 om de alcoholleeftijd te verhogen van zestien naar achttien jaar. Voor zijn onderzoek - wetenschappelijk vernieuwend en maatschappelijk toepasbaar - kreeg Rutger Engels in 2011 de Huibregtsprijs.

Sinds februari is hij hoogleraar Ontwikkelingspathologie van Preventie en Interventie bij de faculteit Sociale Wetenschappen in Utrecht. De overstap van Nijmegen naar Utrecht heeft naast een inhoudelijke, ook een praktische reden, zegt hij. "Ik vond het lastig om steeds heen en weer te reizen, vooral met het begeleiden van projecten. Hier in Utrecht is 'jeugd' een prioritair thema en er is veel aandacht voor de vertaling van wetenschap naar de praktijk. Vandaar."

Comazuipertjes die in het ziekenhuis belanden, meisjes die onder invloed van partydrugs onder de trein lopen, bergen capsules van lachgas op straat. Moeten we ons zorgen maken of zijn dit excessen?

"Op populatieniveau is er een heel goede ontwikkeling; het middelengebruik van de Nederlandse jeugd neemt af, met name alcohol en roken. Ook de laatste cijfers tonen een afname van het aantal jongeren onder de achttien jaar dat überhaupt drinkt. En als ze gaan drinken, gebeurt dat op steeds latere leeftijd. De maatschappelijke norm over alcohol en jeugd is de laatste jaren echt veranderd. Ouders zijn strenger geworden. Daar ben ik positief over. Onze data laten zien dat die excessen óók echt bestaan. Het binge drinken - in korte tijd veel alcohol drinken, zes glazen of meer - is al jarenlang een probleem. En de meest recente cijfers laten zien dat we meer aandacht moeten besteden aan binge drinken bij meisjes.

Naast de excessen die de krant halen, blijft er een risicogroep van jongeren die vaak veel drinken. Daar maak ik me wel zorgen over. Net als over het gebruik van xtc en andere partydrugs bij jongvolwassenen. Waar je de laatste vijftien, twintig jaar een denormalisering ziet bij roken en alcohol, lijkt de trend bij partydrugs andersom te gaan. Uitgaan en een pilletje nemen, lijken bij elkaar te horen. Terwijl xtc, cocaïne en GHB bij incidenteel gebruik al gevaarlijk kunnen zijn, laat staan bij chronisch gebruik. Dat jongeren dit zelf niet als probleem zien, vind ik zorgelijk."

Onder de mooie titel 'Forbidden Fruits' promoveerde u in 1998 in Maastricht op het rook- en drinkgedrag van jongeren. Vanwaar die interesse?

"Hoe komt het dat sommige mensen zichzelf onder controle kunnen houden en andere mensen zich

volkomen laten gaan? Waarom gaat de ene jongere roken en drinken en de andere niet? Dat vind ik razend interessant. Ik studeerde in Groningen af als psycholoog en toen kwam er dat promotieproject in Maastricht. Daar ben ik gaan kijken naar met name gezinsfactoren en de peers. Zo is het gekomen."

In Nijmegen heeft u een 'barlab' gebouwd voor experimenten met studenten?

"Ja, dat bestaat nog steeds. Het is een laboratorium in de vorm van een bar, met camera's. Zo kun je heel fundamenteel onderzoek doen, het menselijk sociaal gedrag observeren en in kaart brengen. Anders dan bijvoorbeeld via vragenlijsten. We keken vooral naar sociale beïnvloeding. Het bleek dat groepsdruk sterker werkt bij mannen dan bij vrouwen. En ook dat veel beïnvloeding impliciet is. Je kunt anderen actief aanmoedigen om te drinken of straffen als zij teveel drinken. Maar veel gaat onbewust, door het gedrag van leeftijdgenoten te imiteren bijvoorbeeld."

Ouders spelen een belangrijker rol dan lang is gedacht?

"Dat is een soort paradigmashift. Zowel in de literatuur als bij het publiek heerste het idee dat als jongeren eenmaal de pubertijd ingaan, minder tijd doorbrengen met hun ouders en meer met hun peers, zij zich ook niks meer van die ouders aantrekken. Maar dat blijkt onzin. Onze studies hebben aangetoond dat ouders belangrijk blijven, ook als kinderen vijftien, zestien, zeventien, achttien worden. Zelfs als ze in de twintig zijn. Bovendien werkt het effect van opvoeding jarenlang door."

Heeft uw onderzoeksteam ook het verslavingsgen ontdekt?

"Nee! Dat gen bestaat waarschijnlijk helemaal niet. Het is wel evident dat bij mensen die verslaafd en afhankelijk raken, genetische aanleg een rol speelt. Maar welke genetische factoren dat zijn, is best lastig. Het gaat naast genetische factoren vooral om de individuele kenmerken en om sociale factoren, de opvoeding en peers. Die kunnen de ontwikkeling van roken en drinken beïnvloeden en dat kunnen we met preventie en beleid veranderen."

- Uw onderzoek heeft, zoals u het zelf noemt, 'een klein steentje' bijgedragen aan de wetswijziging in 2014 rond jongeren en alcohol. Waarom is het zo belangrijk dat de leeftijd waarop jongeren alcohol mogen kopen is verhoogd van zestien naar achttien jaar? En is de wet wel effectief?

"Het zal ertoe leiden dat jongeren later beginnen met drinken. Dus ook minder kans lopen op alle negatieve gevolgen, zoals potentiële schade aan de hersenen en verslaving. Dat is een gezondheids-winst van jewelste. Of de wet effectief is, weten we nog niet. Dat wordt nu gemonitord. Wordt de wet wel nageleefd? Houden supermarkten zich eraan? Komen jongeren van zestien niet toch de kroeg in? Als het aanbod er nog is, heeft voorlichting ook

weinig zin. We hebben die gegevens nodig om de implementatie ervan goed te monitoren. Wat mij betreft is het een kwestie van lange adem; uiteindelijk draagt die wetgeving bij aan bevestiging van een norm."

Pedagogen werken vooral met kwetsbare jongeren en juist die gebruiken meer dan normaal. Bij het opstellen van de 'Richtlijn Middelengebruik' binnen de jeugdhulp en jeugdbescherming, is gebleken dat professionals vaak handelingsverlegen zijn. Begrijpt u dat?

"Eigenlijk is er nu voor het eerst aandacht voor middelengebruik in de jeugdzorg en bij jongeren met een lichte verstandelijke beperking. Die studies laten inderdaad een veel hogere prevalentie zien, van alcohol, roken en ook drugs. Die handelingsverlegenheid begrijp ik heel goed. Het is niet echt een thema bij de meeste instellingen. Vaak roken professionals samen met de jongeren, als een soort onderonsje. Dat zegt al genoeg. Het is belangrijk dat er beleid komt bij die instellingen, anders kunnen

'Vaak roken professionals samen met de jongeren, als een soort onderonsje'

Prevalentie van middelengebruik onder Nederlandse jongeren in de residentiële jeugdzorg (RJZ), op het VMBO en op HAVO/VWO, naar leeftijd (%)

	12-13 jaar			14-15 jaar			16 jaar		
	RJZ	VMBO	HAVO/VWO	RJZ	VMBO	HAVO/VWO	RJZ	VMBO	HAVO/VWO
Dagelijks roken	22	2	1	59	14	4	66	20	6
Fors alcoholgebruik ¹	13	3	1	33	18	10	40	31	29
Cannabis (ooit)	33	4	3	67	20	14	69	31	30

¹ Het nuttigen van meer dan tien alcoholische drankjes voor jongens en meer dan acht alcoholische drankjes voor meisjes per week

Bron: Kepper, A., Monshouwer, K., van Dorsselaer, S. & Vollebergh, W. (2012).

Middelengebruik door jongeren: Middelengebruik in de residentiële jeugdzorg, Rec-4, praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs. TSG, 90 (5), 287-294.

De cijfers hebben betrekking op 2008. Voor het VMBO, HAVO en VWO zijn sinds 20 juni recentere cijfers beschikbaar (zie: www.peil.trimbos.nl).

professionals ook weinig. Bovendien zijn ze er in hun opleiding niet op voorbereid. Het is ook de vraag of de voorlichting- en trainingsprogramma's die we hebben goed werken bij die jongeren. Onderzoek komt er aan, maar is nog mondjesmaat. Er is wel een goed boek geschreven, 'Iedereen gebruikt toch?', over verslaving en mensen met LVB. Hoe herken je problematisch gebruik en wat doe je dan? Dit soort boeken is belangrijk omdat het aanzet tot betere programma's voor die doelgroep."

Interventies, speciaal voor deze doelgroep, zijn er niet?

"Nee, niet evidence-based. Veel interventies zijn groepsprogramma's, heel cognitief en talig, dus minder geschikt voor deze doelgroep. De indruk is dat de LVB-groep iets gevoeliger is voor groepsdruk. Daar zou je meer op moeten insteken in zo'n programma. Er is wel wat ontwikkelwerk geweest, maar dat is nog niet sterk genoeg. Het is echt een leemte. De groep in de jeugdzorg of met LVB is de laatste jaren vergeten. Dus professionals die handelingsverlegen zijn zullen dat helaas nog even blijven, ook omdat we geen goede programma's hebben."

Wat gaat u doen bij de Universiteit Utrecht?

"Op de Databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut staan heel veel interventies, bijvoorbeeld over depressies en angst, die eigenlijk vaak varianten zijn van dezelfde aanpak. Variaties op een thema of theoretische basis, allemaal met een andere naam. Wij gaan kijken, met geld van ZonMw, wat de *working elements* zijn achter al die interventies en dan proberen het aanbod in te dikken. Zo wordt het hopelijk ook een stuk eenvoudiger voor gemeenten om in te schatten welk type aanbod ze moeten inkopen. Dat is een van de dingen die ik in Utrecht ga doen."

En bij het Trimbos-instituut?

"Omdat jongeren later beginnen met roken en drinken, is de voorlichting daarover opgeschoven naar de leeftijd van veertien, vijftien jaar. Voorlichting aan kinderen zelf op basisscholen doen we al lang niet meer. Ook omdat het niet werkte. We kijken nu of we die leeftijd nog verder moeten opschuiven. Jongeren blijven langer thuis wonen, staan onder

invloed van hun ouders. Zelfs als ze jongvolwassenen worden. Ouders zijn zich meer bewust van de gevaren. Voor die ouders willen we nieuwe programma's ontwikkelen. Ook zij hebben last van handelingsverlegenheid."

tekst: Annemiek Haalboom

foto Rutger Engels: Roy Borghouts

foto Frisfeest: Joost van den Broek/HH

Leestip:

Iedereen gebruikt toch? Verslaving bij mensen met een lichte verstandelijke beperking, Joanneke van der Nagel, Robert Didden en Marion Kiewik, 2012, Boom.

Kijktip:

Danny Zoekt Problemen, NTR-uitzending van 20 april 2016, over het schrikbarend hoge drugsgebruik onder jongeren in Twenterand.

